

SYLABUS :

K PŘEDNÁŠCE PRO U3V BRNO, 8.12.2004

ÚVOD DO SOCIOLOGIE

Mgr. Kateřina Sýkorová,

katedra sociologie a andragogiky, FF UP Olomouc

1. Sociologie pro třetí věk : SOCIOLOGII budeme v kontextu této přednášky chápat jako teoretickou a praktickou vědní disciplínu, která se zabývá terénním zkoumáním (např. popisem), analýzou a interpretací pospolitého života člověka. Specificky ji budeme v rámci této přednášky chápat jako pohled na společnost z hlediska seniorů, tedy osob v tzv. důchodovém věku. Sociologie se na tomto poli intenzivně zabývá postavením seniorů ve společnosti, jejich specifickými sociálními potřebami a zejména způsobem jejich uspokojování na mikro-, mezo- i makro-úrovni poznávání sociální skutečnosti (tedy na úrovni jednotlivce, komunity a celé společnosti). Praktické využití sociologie pro třetí věk budeme dokumentovat na problematice výzkumu a analýzy společenských předsudků a stereotypů vůči seniorům a ve stárnutí a stáří obecně(viz. níže).
2. Život společenský je životem pospolitým: sociologie dále konstatuje (mj. na základě kooperace s tzv. sociobiologií), že potřeba pospolitého života (= potřeba afiliace) je součástí lidské přirozenosti a nenaplnění této přirozené potřeby je pak nazýváno jako osamělost, nebo ohrožení psychické integrity (= jistoty jedincova Já). Potřeba afiliace a zároveň přirozená touha vyhnout se nedobrovolné osamělosti takto charakterizují člověka jako „život, který si uvědomuje sám sebe“. Lidská svoboda pak spočívá v tom, že můžeme vstupovat do vztahů s druhými lidmi. Jedinec, jakožto individualita může být sám sebou, cítit se svobodný a zachovat si vlastní integritu tedy vědomí vlastního Já pouze ve společnosti druhých lidí a jejich prostřednictvím. Proto je také člověk nazýván latinským „homo sociologus“, člověk společenský, neboť jedině ve společnosti druhých lidí může získávat adekvátní zpětnou vazbu

o své osobnosti a vlastním životě včetně jeho smyslu. Jedině ve společnosti druhých se jedinec stává sám sebou, zůstává integrovanou osobou. Člověk je také chápán jako otevřený sociální systém, a tak nutně potřebuje ke svému přežití bohatou komunikaci se svým prostředím v nejširším slova smyslu; nelze nekomunikovat, jakákoli aktivita či neaktivita, slova či mlčení, vše má význam sdělení. Komunikaci chápeme jako jednu z forem mezilidské interakce a můžeme tvrdit, že pokud nelze nekomunikovat, nelze s druhými ani nebýt v interakci. Vše, co člověk udělá ale i neudělá, se vždy vztahuje k druhým lidem a člověk jedná vždy s ohledem na jiné, tedy na své interpersonální vztahy.

- 3. Pospolitost jakožto sociální opora, která je prevencí patologické podoby stárnutí:** Oporou sociální, v níž se přirozeně odráží lidská potřeba pospolitosti, rozumíme dobré interpersonální vztahy v sociálním zázemí rodiny, přátel a známých, případně zájmových a jiných institucí a pracovního kolektivu; projevuje se na třech úrovních – emocionální, kognitivní a materiální. Sociálně psychologický aspekt pojmu sociální opora ještě o něco lépe vystihuje formulace, kdy za sociální oporu považujeme souhrnné označení pro přesvědčení jednotlivce, že si ho ostatní váží, stojí o něj a v případě potřeby jsou ochotni mu poskytnout pomoc a péči. Sociální oporu můžeme sledovat na třech úrovních: kognitivní, emocionální a materiální. Systém sociální opory je chápán jako nárazníkový nebo tlumící systém, který chrání lidi proti potenciálnímu škodlivému vlivu stresových událostí. Lidé, kteří disponují silným systémem sociální opory, jsou lépe vybaveni ke zvládnání závažných životních změn, tedy i změn souvisejících se stárnutím a stářím a se změnami každodennosti a životního stylu seniorů. To vše sociologie zkoumá svými vlastními nástroji, ale také ve spolupráci s psychologíí a dalšími souvisejícími vědními obory. I na základě takové spolupráce pak vznikají hraniční obory jako je např. sociální psychologie nebo již zmiňovaná sociobiologie.

4. Nedostatek pospolitosti – sociální opory jako jedna z příčin negativních jevů ve stáří, například osamělosti : Za bazální zdroj všech příčin a projevů (potažmo i důsledků) nepohody ve stáří je možné na základě poznatků sociologie a její spolupráce s jinými vědami podle mého názoru vždy konstatovat určitou dysfunkci systému sociální opory. Jelikož sociální opora je tvořena interpersonálními vztahy založenými na komunikaci a interpretaci této komunikace jejími účastníky, k selhání systému dochází v důsledku proměny interakčních strategií a komunikačních vzorců. Specifické chování člověka vede ke specifickým reakcím druhých lidí, které znamenají zpevnění daného původního chování nebo jeho potlačení, tedy zjištění, zda se člověk chová „správně“ vzhledem k ostatním. Selhání systému sociální opory se stává příčinou negativních jevů např. osamělosti seniorů tehdy, pokud členové systému sociální opory neumožňují rozvoj a upevnění autenticity, iniciativy a schopnosti aktivity (což jsou základní lidské potřeby) seniora. K popsané situaci může dojít ze strany sociálního okolí seniora vědomě či nevědomě a z mnoha nejrůznějších důvodů a pohnutek. Jedním z příkladů může být nezvládnutí situace ovdovění, rozvodu, odchodu dětí z domova (tzv. prázdné hnízdo). V sociologickém slova smyslu bychom danou situaci mohli nazvat restrukturalizací základních pilířů sociální opory.

5. Problematika stereotypů ke stárnutí, ke stáří a ve stáří je jedním z polí působnosti sociologie: V sociologii mj. na základě převažujícího způsobu prezentování starých lidí v médiích (která mohou být zdrojem dat pro sociologický výzkum) usuzujeme, že stáří je stále chápáno jako věk závislosti. Senioři jsou v médiích stále prezentováni jako nemocní, postižení a chudí lidé v neužitečných sociálních rolích, osaměle sedící před televizní obrazovkou a čekající na smrt. Tak je konstruována představa jakési „přirozenosti stáří“, díky níž jsou staří lidé majoritou vnímáni jako nepřizpůsobení a sociálně nedostačiví jedinci. Závislost starých lidí je sociálně konstruována hlavně v těch společnostech, které se domnívají, že lidé s poškozením nemohou ovládat a kontrolovat svůj život a společnost tak činí lidi s postižením (vlastně v kterémkoli věku) uměle závislými na rodině a státní pomoci. Důsledkem takového procesu je zcela

nevyhnutelně tvorba nerovnosti a vznik ageismu. Pokud majorita společnosti chápe obraz seniorů v médiích jako reprezentaci skutečnosti, s níž se identifikuje, pak se bude k seniorům na základě toho také chovat. Zde přichází ke slovu sociologie jako analyzátor dané sociální situace, který je schopen odhalit mechanismy tvorby patologického a patogenního obrazu seniorů ve společnosti. Na základě takového rozboru a popisu je možné konstatovat, jakými prostředky může docházet ke změně stereotypů ke stárnutí a stáří a tím i ke zlepšení vnímání pozice seniorů ve společnosti a ke zvyšování jejich vlastní spokojenosti.

6. Návaznost na teorie a praxe sociální práce : toho, co bylo řečeno o sociologii ve vztahu k problematice pospolitosti a studia systému sociální opory také využívá sociální práce jako věda i jako praktická disciplína, která nás učí toleranci a nabourává postupy vedoucí k diskriminaci určité handicapované skupiny obyvatel. Sociální práce nás také učí, že handicap nevytváří člověk s postižením, ale je to společnost, která nedokáže vyjít vstříc člověku, který nějakým způsobem vybočuje z šedivé masy toho, co je považováno za „normální“. Tím se zejména praxe sociální práce stává součástí systému sociální opory a zároveň institucionální podobou solidarity mezi lidmi. Historii sociální práce pak můžeme v poněkud zjednodušené podobě vnímat jako historii institucionalizace principu solidarity.

7. Doporučená literatura :

BAUMAN,Z. : Myslet sociologicky. Praha : Slon, 1996

GIDDENS,A.: Sociologie. Praha: Argo, 1999.

KŘIVOHLAVÝ, J.: Psychologie zdraví. Praha: Portál, 2001.

KUBÍČKOVÁ,N.: Zármutek a pomoc pozůstalým.Praha : ISV,2001

STUART-HAMILTON,I. :Psychologie stárnutí. Praha : Portál, 1999.

SÝKOROVÁ,D.: Prázdné hnízdo.Šance nebo břemeno?

Olomouc : Vydavatelství UP,1995.

